

Evrimci Politik İktisat: Biyolojik İndirgemeciliğin İktisat ve Sosyal Teoriye Yayılımına İlişkin Bir Eleştiri, Adem Levent, Albaraka Yayınları (2022), 208 Sayfa

Mehmet DİNÇASLAN*

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Öz

Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyelerinden *Doç. Dr. Adem Levent*'in kaleme aldığı bu kitap, 2022 yılında *Albaraka Yayınları* tarafından yayımlanmıştır. Kitapta, natüralist felsefenin evrimcilik aracılığıyla iktisadi düşünceye nüfuzu irdelenmiştir. Bu doğrultuda T. Veblen'den G. Hodgson ve R. Tilman'a, J. Schumpeter'den C. Menger ve F. Hayek'e evrimci felsefenin yansımaları ele alınmıştır. Akabinde evrimciliğin "Biyoeкономи, Nöroiktisat, Ajan Temelli Kompleksite İktisadi ve Evrimci Oyun Teorisi" üzerinden izleri sürülmüştür. Son olarak evrimci iktisadın Ortodoks-Heterodoks iktisat ayrımında nerede konumlandığına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Bu yazının amacı ise "Evrimci Politik İktisat:..." (2022) kitabı rehberliğinde, evrimci düşüncenin iktisadî düşünceye yayılımının değerlendirilmesi- dir. Bu amaç doğrultusunda kitaptaki ana bölümler tetkik edilmiş ve kitabın kurumsal iktisat sahasına özgün katkıları ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Heterodoks İktisat, Kurumsal İktisat, Politik İktisat, Evrimsel İktisat, İktisat Sosyolojisi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mehmedincaslan@ktu.edu.tr; Orcid: 0000-0002-8549-2627

Evolutionary Political Economy: A Critique of the Diffusion of Biological Reductionism to Economics and Social Theory

Abstract

This book, written by Assoc. Prof. Adem Levent, a faculty member of the Department of Economics at Bursa Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, was published by Albaraka Publications in 2022. The book examines the influence of naturalist philosophy into economic thought through evolutionism. In this context, the reflections of evolutionist philosophy from T. Veblen to G. Hodgson and R. Tilman and J. Schumpeter to C. Menger and F. Hayek are discussed. Subsequently, evolutionism is traced through “Bioeconomics, Neuroeconomics, Agent-Based Complexity Economics and Evolutionary Game Theory”. Finally, an assessment of evolutionary economics is made of its position in the distinction between Orthodox and Heterodox economics. This paper aims to review the diffusion of evolutionary ideas to economic thought, guided by the book “Evolutionary Political Economy:...” (2022). For this purpose, the main chapters in the book were analyzed, and its original contributions to institutional economics were revealed.

Keywords

Heterodox Economics, Institutional Economics, Political Economy, Evolutionary Economics, Economic Sociology.

Giriş

Egemen iktisat çizgisinde iktisadî olgular ve sorunlar, “pozitif iktisat” temelinde çoğunlukla açıklamaya dayalı yöntemlerle ele alınmaktadır. Buna karşın matematiksel formülasyonlarla ve nicel yöntemlerle açıklanması güç olan iktisadî hadiseler de bulunmaktadır. Bu noktada anlama ve yorumlama çabaları önem arz etmektedir. Üstelik açıklamaya elverişli olguların aynı zamanda anlaşılması ve yorumlanması da söz konusu olabilmektedir. Şu hâlde açıklamanın ve anlamanın epistemolojide zıt kutupları temsil etmekten ziyade, düşüncede ve uygulamada birbirini tamamlayıcı işlev gördüğü söylenebilir. Nitekim iktisat politikalarına yön veren birimler, politika önerilerinde bulunurken anlama, açıklama ve yorumlama sacayağına başvurma lüzumu duymaktadırlar. Bu süreçte kullanılan araçların ve yöntemlerin isabetliliği, politikacıların başarı düzeylerine etkilerde bulunacaktır.

Bu kısa fikrî yolculuk ile varmak istenilen nokta şudur: Kapitalist sistemin iç dinamiklerinin açıklanması kadar, bu sistemin geçirdiği dönüşümlerin idraki ve yorumlanması da elzemdir. Daha çok Heterodoks iktisat çatısı altında süregelen politik iktisat disiplini ve kurumsal iktisat araştırmaları buna olanak tanımaktadır. *Adem Levent*’in kaleme aldığı “*Evrimci Politik İktisat: Biyolojik İndirgemeciliğin İktisat ve Sosyal Teoriye Yayılımına İlişkin Bir Eleştiri*” (2022) başlıklı kitap, söz konusu olanağın kuvveden fiile çıkmış hâline bir örnektir. Bu yazı, mezkûr kitabın tahlilini amaçlamaktadır. Fakat değerlendirmeye geçmeden önce, kitabın neşrine giden süreçte yazarın kaleminden çıkan diğer kitaplara kısaca temas etmenin gerekli olduğunu düşünüyorum. Heterodoks iktisat, politik iktisat ve kurumsal iktisat sacayağında yayımlanan bu kitaplardan her birinin bir öncekine zemin hazırladığını, bu suretle birbirlerini tamamladıklarını söylemek mümkündür.

Bu kapsamda Levent’in yayımladığı ilk kitap “*Kapitalizm ve Kurumlar: J. K. Galbraith’de Tekno-Strüktür Analizi*” (2016)’dır ve bu çalışma yazarın aynı zamanda doktora tezi konusudur. Levent, bu çalışmayla politik iktisada ve kurumsal iktisat sahasına giriş yapmıştır. Bu teşebbüsle hem kapitalizmin tarihsel serüvenini (Levent, 2016: xiii) hem de Ortodoks-Heterodoks iktisat ayrımını kavrama yönünde müktesebatını oluşturmaya başlamıştır. Bununla birlikte Levent (2016: 134), Galbraith’ın tarih felsefesinin ekonomi merkezli olduğuna dikkat çekmekte, bu yüzden söz konusu yaklaşımı tasvip etmemektedir.

Kapitalizmin tarihine yönelik ilgisi Levent’i tabiatıyla politik iktisada sevk etmektedir. Bu çizgideki bir diğer çalışması ise “*Politik Ekonomi ve Modern*

Sosyal Teori: Bir Giriş Denemesi" (2021) başlıklı kitaptır. Politik iktisat, sosyal bilimlerde disiplinlerin belirgin olarak ayrışmadığı 17. yüzyıl - 19. yüzyıl arasında ahlâk felsefesi ağırlıklı olmak üzere felsefeyle (Levent, 2021: 8) iç içe geçmiş bir disiplindir. Disiplinden "politik" sıfatının çıkarılması yönündeki teşebbüsler ise, özellikle 1870'lerdeki "marjinalist ihtilal" ile başlamış, II. Dünya Savaşı'nı müteakip hâkim anlayışın da tesiriyle süreç tamamlanmıştır. Bu dönemde iktisatta öne çıkan kuramlar arasından "rasyonel seçim teorisi'nin" diğer sosyal bilim dallarına yayılımıyla söz konusu disiplinler de dönüşümden payını almıştır. Levent (2021: 11-12)'e göre politik ekonominin iktisada dönüşümü, Batı düşüncesinin aktığı mecra ile alâkalıdır. Felsefeden doğa bilimlerine, buradan da sosyal bilimlere yayılan bu dönüşüm, genel olarak disiplinlerin belirgin hatlarla ayrışmasına, hususiyle politik ekonomiden iktisada geçişe yol vermiştir.

Bu aşamada artık iktisadın doğa bilimlerine öykünme çabaları dikkat çekmektedir. Öyle ki, matematiksel formülasyonlar ve nicel yöntemler eşliğinde, fizikten ve biyolojiden de metaforlar devşirilerek iktisadî hadiselerin açıklanması çabaları ağırlık kazanmıştır. Bu münasebetle özellikle evrim metaforuna ayrı bir önem atfedildiği söylenebilir (Levent, 2021: 21). Bu noktada Levent'in, tahlile konu olan çalışmasına, "Evrimci Politik İktisat...a" varmış bulunuyoruz... Bu eserin kurgusuna hizmet eden bir "sınıflandırma" örneğini, Levent'in bir önceki kitabından (2021) tespit etmek mümkündür. Burada Levent, evrim metaforunun iktisadî düşüncede süregelişini Geoffrey M. Hodgson'un tasnifi üzerinden aktarmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre "Avusturya İktisat Okulu, Oyun Teorisi ve Kompleksite Teorisi'nin yanı sıra Adam Smith, Karl Marx, Alfred Marshall, Thorstein B. Veblen ve Joseph A. Schumpeter" (Levent, 2021: 20-21) gibi şöhretli iktisatçıların düşünceleri de evrimci düşünce ile bağlar kurularak değerlendirilmektedir. Levent (2022: 12-13), Hodgson'un tasnifinden yararlanmakta, fakat evrimci düşüncenin izlerini bu sınıflandırmanın ötesine taşıyarak sorgulamalarda bulunmaktadır.

Analiz

Kitap, giriş ve sonuç bölümleri dışında sekiz bölüm etrafında kurgulanmıştır. Bölüm başlıkları sırayla şu şekildedir: "İktisatta Natüralist Eğilimler ve Evrimcilik", "Veblen, Post-Darwinizm ve Kurumsal İktisat", "Evrimciliğin Çağdaş Politik Teorideki Konumu: Hodgson ve Tilman", "Girişimcilik, Yenilik ve Evrim: Schumpeter'in Dinamik Bir Sistem Olarak Kapitalizm Teorisi", "Menger'den Hayek'e Avusturya İktisat Okulu ve Kültürel Evrimcilik", "Çağdaş Araştırma Programlarının Evrimciliği", "Evrimci İktisat: Bazı Ontolojik Yaklaşımlar" ve "Evrimci İktisat: Ortodoks Mu, Heterodoks Mu?" (s. 5-6).

Giriş bölümünde Levent, evrimciliğin iktisada hangi felsefî akım(lar)ın tesiriyle sızdığını irdelemektedir. Bu kapsamda sosyal bilimlerin epistemolojik temellerine dair derli toplu izahatta bulunmaktadır. Levent, sosyal bilimlerde natüralizm ve hermenötik olmak üzere iki tür "bilme tarzı" bulunduğunu

belirtmektedir. Natürallizmde doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında yöntem açısından ortaklık vurgusu hâkimken, hermenötikte ise yöntemsel farklılıklar öne çıkarılmaktadır (s.7). Bununla birlikte, nesnellik ve evrensellik ölçütlerini sağlayabildiği iddiasından ötürü natürallizm, hermenötiğe nispetle daha baskındır (s. 8). Hâlihazırda natürallizm, değişen koşullar doğrultusunda yeni “kavramlarla” ve “araştırma programlarıyla” entelektüel atılımını etkili bir biçimde sürdürmektedir. Bu doğrultuda Levent, “sinirbilim, evrim, kompleksite, yapay zekâ, davranışçılık, bilişsel rasyonalite, büyük vericilik, zihin ve teknoloji” gibi kavramların ve araştırma programlarının (s. 9) iktisat üzerindeki tesirlerine dikkat çekmektedir.

Levent (s.10-11)’e göre iktisatta güncel literatür, natürallistik sürecin tam merkezinde yer almaktadır. Nöroekonomi, davranışsal iktisat, deneysel iktisat, kompleksite iktisadı ve evrimsel politik iktisat gibi yeni araştırma programları, natürallist bilim anlayışından izler taşımaktadır. Evrimcilik ve natürallizm arasındaki iç içe geçmişliğe işaret eden Levent, bunun iktisada yansımalarını özellikle 1980 sonrası itibariyle metodolojik ve politik yönleriyle incelemektedir. Bununla birlikte Levent (s. 17), evrimci düşüncenin iktisada yansımalarını tüm yönleriyle ele almadığını, bilakis genel bir dökümünü yaparak sonraki çalışmalar için temel oluşturma gayretinde bulunduğunu vurgulamaktadır.

Birinci bölümde natürallizmin iktisat bilimine nüfuzunun arka planı tasvir edilerek, evrimciliğin natürallizmin türlerinden sadece biri olduğu fikri işlenmektedir (s. 39). Bu çerçevede Ortodoks iktisatta fiziğin ve diğer doğa bilimlerinin yöntemlerinden ve metaforlarından yararlanma arzusuna dikkat çekilerek, iktisadın doğa bilimlerine öykünme sürecine temas edilmektedir (s. 20). Egemen iktisat- natürallizm ilişkisinde fizikçiliğin (physicalism) ve bilimciliğin (scientism) katkılarına değinen Levent (s. 24-25), bunların 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyılın büyük bir bölümünde pozitivizm olarak devam ettiğine dikkat çekmektedir (s. 31). Kısacası Levent, Batı düşüncesinin natürallizme saplanmış olduğunu belirterek, evrimciliği natürallizmin bir türü olarak ele almaktadır (s. 39).

İkinci bölümde, Veblen örneği üzerinden Darwin tesiriyle evrimciliğin kurumsal iktisada yayılımı ve nüfuzu ortaya koyulmaktadır. Bu doğrultuda Levent, Veblen’in etkilendiği Darwinizmin temelde natürallizmi temsil ettiğini ileri sürmektedir. Natürallizmin bir diğer cephesini de Neoklasik iktisadın ilham aldığı fizik temsil etmektedir. Bu bağlamda natürallizmin sosyal bilimler üzerindeki tesirlerini ortaya koyarken, Levent’in Philip Mirowski’den yararlandığı ve genel olarak onun görüşlerini benimsediği görülmektedir (s. 69). Neticede Levent, Veblen’in Darwinizme ve natürallist bilim anlayışına bağlılığından ötürü çağdaş kapitalizmi aşacak nitelikte bir kavrayışa sahip olmadığını iddia etmektedir. Buna karşın onun çağdaş teknolojiye ve kültüre ilişkin fikirlerinin kapitalizme yönelik tartışmaların düzeyini yükselttiğini de vurgulamaktadır (s. 72-73).

Üçüncü bölümde ise evrimciliğin çağdaş politik teorideki yeri Geoffrey Hodgson ve Rick Tilman örnekleri üzerinden tasvir edilmektedir. Bazı düşünce farklılıkları taşımalarına rağmen Hodgson ve Tilman, Veblen'in fikrî mirasından destek alarak Darwinci evrimciliği ve orijinal kurumsal iktisadı, "sosyal demokrasi ya da sol liberal demokrasi için yeni bir çıkış yolu olarak tasarlamaya" çalışmaktadırlar. Bu açıdan politik sol, Levent'e göre sosyal Darwinizmin olumsuz görünümünden ayrılma teşebbüsünde bulunmaktadır. Bunun için Darwinizmden beslenilerek bir politik iktisat projesi kurgulanmaya çalışılmaktadır (s. 75). Bu doğrultuda Levent; Marx, Veblen, Max Weber ve Karl Mannheim gibi sistem kurucu düşünürler arasında bağlar kurularak büyük bir teori kurgulanma gayesine dikkat çekmektedir. Böylece özellikle 1990'lı yıllardan itibaren tıkanan sol siyasete, yeni bir soluk kazandırılması ve hedef tayin edilmesi tasarlanmaktadır (s. 76). Neticede Levent'e göre Hodgson'ın ve Tilman'ın girişimleri orijinal kurumsal iktisadın hermenötik gelenekle bağını koparmakta, bu bağlamda natüralist bilimciliğe yakın görünmektedir (s. 77).

Dördüncü bölümde Levent, Schumpeter örneği üzerinden girişimcilik, yenilik ve evrim arasında kurulan bağa temas etmektedir. Bu bağlamda evrimci iktisadın çoğunlukla Schumpeter'in fikirlerinden esinlenerek 1980 sonrasında yükselişe geçtiğini dile getirmektedir. Nitekim yeni yaklaşım "Neo-Schumpeterci İktisat" olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte Schumpeter, "evrim" terimini kullanmaktan kaçınmıştır. Değişim, teknoloji ve yenilikler arasındaki ilişkiye dikkat çeken Schumpeter'in, Darwinci olmayan tarzda evrimci görüşlere sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. Schumpeter'in evrimciliği dinamik bir kapitalizm teorisi olarak öne çıkmaktadır. Levent, bu hususta önemli bir noktaya dikkat çekmektedir: Neo-Schumpeterci iktisatta evrimci yaklaşımın Anglosakson natüralist geleneğe dayandığını, bu yüzden Schumpeter'in Alman düşüncesi ile bağlarının, dolayısıyla sosyolojik ve felsefî temellerinin göz ardı edildiğini vurgulamaktadır (s. 101-102).

Schumpeter'in biyolojik evrimci düşünceden kaçınmasında iki unsurun etkili olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, Darwinizmin Schumpeter'in çalışmalarını sürdürdüğü dönemde sosyal Darwinizm olarak olumsuz bir içerikle anılmasıdır. Diğeri ise Schumpeter'in evrimci teorisinin (kapitalizm teorisi), Alman düşüncesiyle bağları bulunan iktisat sosyolojisi kapsamında inşa edilmiş olmasıdır. (s. 113). Bu bağlamda Levent, Neo-Schumpeterci iktisadın mahiyetine kısaca temas ederek, söz konusu iki nedenden hareketle Schumpeter ile Neo-Schumpeterciler arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Levent, yaklaşımlarının merkezine teknolojik yenilikleri yerleştiren Neo-Schumpetercilerin, Schumpeter'deki felsefî ve sosyolojik arka planı bilinçli olarak ihmal ettiklerini dile getirmektedir (s. 120).

Beşinci bölümde ise Levent'in Menger ve Hayek özelinde Avusturya İktisat Okulu'nda evrimci düşüncenin izlerini sürdüğü görülmektedir. Levent, bölümün henüz ikinci paragrafında evrimcilik noktasında Hayek ve Mises çizgileri

olmak üzere iki farklı tavra dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Hayek hattının evrimci yaklaşımı içerdiğini, buna karşın Mises çizgisinin insan eylemi bağlamında kıta Avrupası hermenötik geleneğine daha yakın olduğuna daha yakın olduğunu ileri sürmektedir. (s. 121). Bununla birlikte Hayek'in etkilendiği bir iktisatçı-düşünür olarak Menger'in de analize dâhil edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (s. 122). Menger'in doğrudan biyolojik yaklaşımlara ve dolaylı olarak da Darwin'in doğal seçim teorisine göndermelerde bulunması (Darwin'e hiçbir atfı bulunmamakla beraber), iktisadî evrimciliğe ve natüralizme sürüklemektedir. Bu da toplumsal ilişkilerin kendine özgü boyutlarını anlamayı zorlaştırmaktadır (s. 127).

Hayek'in evrimciliği konusunda ise Levent, İskoç aydınlanmasından hareketle Hayek'in toplumsal kurumların kendiliğinden doğan bir düzen çerçevesinde olduğu fikrini benimsediğini, ayrıca Darwinci biyolojik yaklaşımdan (grup seçilimi) da yararlandığını belirtmektedir. Bu suretle Hayek, kültürel evrim kuramıyla her iki yaklaşımı birleştirmektedir (s. 133). Kültürel evrim ve kendiliğinden doğan düzen kavramlarına "rekabeti" de ekleyen Hayek'in, medeniyetin ilerlemesini rekabet mefhumuna dayandırdığı görülmektedir. Bu münasebetle rekabeti, keşif ve öğrenme süreci olarak tanımlayarak medeniyetin ilerlemesinin kendiliğinden doğan bir düzende vuku bulduğunu ileri sürmektedir. (s. 138). Mirowski'den hareketle Levent, Hayek'in Darwinci olmayan evrimci anlayışla piyasa savunusuna destek sağlamaya çalıştığını kaydetmektedir. Bu bağlamda Mirowski, siyasî düzlemde Karl Polanyi ile onun karşı kutbuna yerleştirilen Hayek'in sosyal teorilerinde natüralist eğilimler bulunmasını şaşırtıcı bulmaktadır. Öyle ki, Polanyi'ye ve Hayek'e göre doğa, uygun şekilde yorumlandığında ideal bir toplumsal düzenin nasıl olması gerektiğini söylemektedir. Levent, bu görüşten hareketle, çağdaş Batı düşüncesinde kapitalizmi savunan veya eleştiren düşünürlerin natüralizm ortak paydasında buluşabildiklerine dikkat çekmektedir (s. 144-145).

Levent, altıncı bölümde çağdaş araştırma programlarının evrimciliğini irdelemektedir. Klasik oyun teorisi, evrimci oyun teorisi, davranışsal oyun teorisi, evrimci iktisat, davranışsal iktisat, deneysel iktisat, nöroiktisat ve ajan temelli kompleksite iktisadî bu kapsamda ele alınan yaklaşımlardır (s. 147). Yeni araştırma programlarında ortak paydayı teşkil eden evrimcilik, tümüyle iktisadın dışından gelerek sosyal bilimlere yön tayin etmeye çalışan bir mahiyete sahiptir (s. 148). İnsan varlığı, davranışı ve ahlâkının yanı sıra insanların toplumsal ilişkileri, 1980 sonrası araştırmaların genel eğilimiyle uyumlu olarak mekanik süreçlerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda evrimci modeller ve bilgisayar simülasyonları gibi hesaplama teknikleri yardımıyla insan varlığı, doğa bilimi araçlarına indirgenmektedir. Evrimci biyoloji, bu süreçte başrol işlevi görmektedir. Bu doğrultuda tam rasyonellik varsayımıyla kurgulanan bireyler yerine, evrimci bir biyolojik süreç içerisinde varlığı ve davranışları şekillenen bireyler ikame edilmektedir. Bu nokta, natüralist eğilimlerin iktisat ve nihayetinde sosyal bilimlerdeki tesirlerinin, 19.

yüzyıl sonlarından bugüne güçlenerek devam ettiğini göstermektedir. İnsan davranışlarını anlamaya yönelik felsefi çabaların bu açıdan dikkate alınmadığını, aksine bu çabaların mekanik seviyeye çekilerek sürdürüldüğünü belirtmek mümkündür (s. 163).

Yedinci bölümde ise Levent'in evrimci iktisada dair bazı ontolojik yaklaşımları tahlil ettiği görülmektedir. Bu noktada Levent'in tavrı nettir. Ona göre göre evrimcilik, sosyal bilimlere yönelik ufkumuzu zenginleştirecek kavrayışları kazandırmaktan uzaktır (s. 165). Bunda natüralizmin etkileri olduğu kadar, evrimci iktisadın bahsedilen pek çok okulun bünyesine yayılmış olması da tesirli olmuştur. Bu yaygınlık, evrimci iktisadi kuram ve yöntem açısından melez bir kimliğe büründürerek başıboş bırakmaktadır (s. 166).

Sekizinci bölümde Levent'in evrimci iktisada dair irdelemelerini ve kendi yaklaşım tarzını hedeflediği bir tartışma zeminine çektiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda evrimci iktisadın Ortodoks ve Heterodoks iktisat çizgileriyle münasebetini değerlendirmektedir. İlk paragraf gayet sarsıcı bir atıfla başlamaktadır: Robert H. Frank, bir asır sonra pek çok iktisatçının iktisat disiplininin kurucusu olarak Darwin'i öne çıkaracaklarını ileri sürmektedir. Buradan evrimci teorinin gelecekte ortodoksiyi temsil edeceği fikri çıkmaktadır (s. 175). Bunun dışında Levent, büyük vericiliğin "ikinci Aydınlanma" olarak nitelendirildiğine dikkat çekmektedir. Bu sahadaki gelişmelerle bütün ideolojilerin geride bırakılabileceği düşünülmektedir, lâkin Levent'e göre bu fikir de bir ideolojinin yansımasıdır. Böyle de olsa, evrimciliğin sunduğu temelden hareketle bu dönemde her şeyin ölçülebilir ve nicel olarak ifade edilebilir bir düzeye erişeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda Levent, ajan temelli kompleksite iktisadının evrimcilik ve bilgisayar algoritmalarından oluştuğunu dile getirmektedir. Evrimcilik, büyük vericiliğin ve ajan temelli kompleksite iktisadın temelinde yer almaktadır ve gelecekte tüm bilimsel disiplinlere nüfuz edecek bir konuma yönelmektedir. Bununla birlikte Levent, evrimci iktisadın geleceğin ortodoksisini oluşturacağı fikrine temkinle yaklaşmaktadır (s. 183).

Sonuç

Sonuç olarak Levent, Batı düşüncesinde evrimciliğin ya da daha genel anlamda natüralizmin muhkem bir konuma eriştiğini vurgulamaktadır (s. 188). Böyle de olsa, bir özne olarak toplumsal ilişkiler içinde bulunan fert merkezli sosyal bilim anlayışının geliştirilebileceğini de mümkün görmektedir (s. 189). Kitapta işlenen fikirler, tezler ve yapılan yorumlar ana hatlarıyla bunlardan ibarettir. Bu noktada, kitabın ilgili alana katkısına işaret ederek, içeriğine ilişkin bir de eleştirel katkıda bulunmak isterim.

Kitabın amacı, kurgusu, kitapta aktarılan fikirler arasında kurulan bağlar ve yapılan tahliller ahenkli bir görünüm arz etmektedir. Bu itibarla Levent, natüralizmin ve evrimciliğin iktisat disiplinine nüfuzunu tatmin edici ve etkili bir anlatımla tasvir etmektedir. Bu bağlamda kitap, söz konusu düşünceleri

sadece aktarma işlevi gören çoğu çalışmadan farklılaşmaktadır. Levent, teorilerin mutfağına inerek kuramları şekillendiren felsefî ve ideolojik arka planın etkilerine dikkat çekmekte, dahası bunların Batı düşüncesinde nerede konumlandığına dair mühim ipuçları bırakmaktadır. Bununla birlikte şu temel soru da akla gelmektedir: “Natürallizm ve evrimcilik iktisat disiplini üzerinde hiç mi olumlu tesirler bırakmadı?” Çalışmanın amacı elbette olumlu etkilerin dökümünü sunmak değildir, fakat Ortodoks iktisat teorilerinin iktisadî olguları ve/veya sorunları “açıklama” kabiliyeti de hesaba katılmalıdır. Buradan hareketle natürallizmin izlerini barındıran Ortodoks iktisat teorilerinin genel bir muhasebesinin yapılması, çalışmanın amacını ve kurgusunu pekiştirici işlev görecektir. Bu öneri, Levent (2022: 17)’in vurguladığı üzere “...daha kapsamlı ve derinlikli tartışmalara...” mütevazı bir katkı sunmaktan öte bir şey değildir. Aslolan Levent’in natürallizm ve evrimcilik bağlamında iktisat teorilerinde insanın ruhsuz ve sönük bir nesneye, ya da güncel deyişle “veri/data” unsuru haline indirgenmesine gösterdiği anlamlı tepkidir.

Sonuçta Levent, politik ekonomi ve kurumsal iktisat birlikteliğiyle çıktığı yolda emin adımlarla yürümektedir. Formalizmin iktisada ölçüsüzce nüfuz ettiği bir dönemin iktisatçı-akademisyeni olarak, iktisadî hadiseleri sosyal teori içinde anlamaya gayret etmektedir. Bu doğrultuda pek çok düşünürün fikirlerini tetkik ederek, bunların çağdaş Batı düşüncesinde nerede konumlandığını tespit etmeye çalışmaktadır. Bu itibarla analiz kabiliyetiyle ve geliştirdiği özgün yorumlarıyla Levent’in, Türkiye’de politik iktisat ve kurumsal iktisat alanlarına kayda değer katkılarda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Levent, A. (2016). *Kapitalizm ve Kurumlar: J. K. Galbraith’de Tekno-Strüktür Analizi*. Matbu Kitap. İstanbul.
- Levent, A. (2021). *Politik Ekonomi ve Modern Sosyal Teori: Bir Giriş Denemesi*. Albaraka Yayınları. İstanbul.
- Levent, A. (2022). *Evrimsel Politik İktisat: Biyolojik İndirgemeciliğin İktisat ve Sosyal Teoriye Yayılımına İlişkin Bir Eleştiri*. Albaraka Yayınları. İstanbul.